

Ime spomenika:	Vavta vas - Dularjev mlin in žaga
EŠD:	18172
Naselje:	Vavta vas
Katastrska občina:	Jurka vas
Parcelna številka:	*41/1, *41/2, 942/1, 986, 3182/1-del (reka Krka od mostu na jugu do roba parcele 986 na severu)
Katastrska občina:	Gorenja Straža
Parcelna številka:	2233/2-del (reka Krka od mostu na jugu do roba parcele 986, k.o. Jurka vas na severu)
Vrsta razglasitve:	posamezni spomenik

OPIS ENOTE

Dularjev mlin in žaga stojita v vasi Vavta vas, na desnem bregu reke Krke, nasproti naselja Straža. V bližini mlina in žage ter jezcu čez reko Krko stoji betonski most, ki povezuje Vavto vas s Stražo. Območje spomenika obsega korito reke Krke dolvodno od mostu, ki pelje iz Vavte vasi v Stražo, zajame celoten jez, stavbi mlina in žage na obali, ter zemljišče do ceste ter parcelo ob žagi.

Enega največjih mlinarskih in žagarskih obratov na reki Krki sestavljata stavbi mlina in žage, tri betonske rake z ostankoma dveh železnih vodnih koles in jez, ki zajezuje reko Krko po celotni širini. Sam objekt je klasične oblike brez arhitekturnih posebnosti.

Mlin je nastal v vsaj treh fazah. Iz prvotnega mlina na tri kamne se je najprej razširil na 5 kamnov, dodani so mu bili nekateri uporabni prostori, kasneje je bila dozidana oljarna in nazadnje še lesen objekt z žagami veneciankami. Zadnja sprememba je bila v pogonskih kolesih, ko sta stara lesena vodna kolesa nadomestili dve večji železni kolesi – ena za pogon treh parov kamnov in dveh valjčnih mlinov, drugo pa za pogon žage.

Mlin ne obratuje več. Ohranjeni so trije pari mlinskih kamnov in dva valjčna mlina, povezana s sistemom sit in elevatorjev. Prav tako ne obratuje več tudi žaga, ki stoji ob mlinu dolvodno. Razen vodnega kolesa in ostankov pogonskega sistema, druge naprave v žagi niso ohranjene.

VREDNOTE, KI UTEMELJUJEJO RAZGLASITEV ZA KULTURNI SPOMENIK

- Mlin z žago je eden največjih tovrstnih objektov na reki Krki z edinstvenim pogonom in prenosom vrtilnega momenta.
- Neprekinjeni mlinarski dejavnosti lahko sledimo vsaj od začetka 16. stoletja, ko je mlin na tem mestu prvič omenjen v pisnih virih, pa vse do sredine 20. stoletja.
- Mlin ima v pritličju stanovanjske prostore, v obvodnem delu, ki sega v dve etaži, so na leseni konstrukciji postavljene mlinske naprave. Podstrešje ni posebej urejeno. V kletnem delu so ohranjene rake prvotnega mlina. Strehe so dvokapne, krite z opečnato kritino – bobrovec, ki je na večjem delu mlinarske stavbe še ohranjena.
- Žaga, ki se na severni stani dotika mlina, je dolg objekt, grajen v spodnjem delu iz kamna in betona, na katerega je bila postavljena lesena konstrukcija, ki je v večjem delu porušena.
- V kletnem delu žage so delno ohranjeni posamezni deli pogonskega mehanizma in veliko vodno kolo. Žagarske naprave niso ohranjene.
- Objekt je bil namensko zgrajen kot mlin, ki mu je bila kasneje prizidana tudi žaga. Nekaj časa je v prostorih ob mlinu delovala tudi oljarna. Lasnik v objektu ni nikoli živel, je pa služil za občasno bivališče mlinarja, žagarja in oljarja. Šele po 2. svetovni vojni je del mlinske stavbe služil tudi kot bivališče mlinarja in njegove družine.

- Ohranjeni so posamezni arhitekturni elementi, kot so kamnit vhodni portal, kamniti okvirji oken, delno ohranjeno stavbno pohištvo.
- Poseben pogonski mehanizem ga uvršča med pomembnejše predstavnike tehniške dediščine pri nas. Temu s bile prilagojene tudi rake – ene za žago, druge za mlin, v zunanjem, tretjem koritu pa ni pogonskega mehanizma.
- Spomeniku daje poseben kulturni pomen knjiga Jožeta Dularja Krka pa teče naprej, v kateri je opisana zgodba mlinarske in žagarska družine Dular od začetka 19. stoletja dalje. V knjigi lahko spremljamo tudi delovanje mlina in žage ter vse spremembe, ki so jih objekti in stroji doživljali skozi skoraj 200 let dolgo zgodbo. Obravnavani objekt se je z navedenim romanom vpisal v slovstveno zgodovino slovenskega naroda.
- Mlin in žaga skrivata v sebi še neraziskane informacije razvoju tako stavbe kot tudi naprav.
- Mlinarstvo in žagarstvo sta bila pomemben gospodarski dejavnik in sta tudi del simbola današnje občine Straža, ki ima v svojem grbu stilizirano mlinsko kolo in žago.

VAROVANE SESTAVINE SPOMENIKA

MLIN:

- Zunanji gabariti mlinske stavbe, naklon strehe, razporeditev fasad, okenske odprtine, vhodi, kamniti portali pri vratih, zazidana okna na vodni strani.
- Stavbno pohištvo – vrata v notranjosti
- Naklon in oblika strehe mlina z opečnato kritino – bobrovec.
- Notranja tlorisna razporeditev v stavbi mlina.
- Krušna peč v pritličju mlina.
- Kamnita stena nekdanjih rak v kleti mlina.
- Mlinske naprave v notranjosti – trije pari kamnov in dva delno ohranjena valjčna mlina.
- Vodno kolo s pogonskim mehanizmom za upravljanje kolesa iz notranjosti mlina.
- Rake.

ŽAGA:

- Zunanji gabariti žage, naklon in oblika strehe.
- Kamniti zidovi kletnih prostorov žage z ostanki pogonskega mehanizma.
- Vodno kolo z delno ohranjenim pogonskim mehanizmom za žago.

OPIS VARSTVENEGA REŽIMA SPOMENIKA

Za kulturni spomenik velja varstveni režim, ki določa:

- Ohranjajo se tlorisna in višinska zasnova mlina in žage (gabariti).
- Ohranja se gradivo (gradbeni material) in konstrukcijska zasnova mlina in žage.
- Ohranja se oblikovanost zunanjsčine (členitev objektov in fasad, oblika in naklon strešin, kritina, barve fasad, fasadni detajli) mlina in žage.
- Ohranja se tlorisna zasnova notranjsčine mlina.
- Ohranja se stavbno pohištvo v mlinu – notranja vrata.
- Ohranja se krušna peč v stavbi mlina.
- Ohranjata se obe vodni kolesi z ohranjenimi deli prenosnih mehanizmov za mlin in žago.
- Ohranjajo se mlinarske naprave v notranjosti mlina.
- Ohranjajo se rake.
- Ohranjajo se zemeljske plasti z morebitnimi arheološkimi ostalinami.
- Izdela se konservatorski načrt za celovito prenovu spomenika.

Izjemoma je ob predhodnem soglasju pristojne službe za varstvo kulturne dediščine možno:

- na osnovi predhodnih konservatorskih raziskav spremeniti dele posameznih objektov v kvalitetnejše oz. bolj avtentično stanje;
- izvajati znanstvenoraziskovalna dela;
- spremeniti oz. dopolniti konstrukcijsko zasnovo, če ni mogoče drugače zagotoviti statične stabilnosti objekta;
- posegati v okolico objekta zaradi njegove boljše predstavitve;
- omogočanje predstavitve celote in posameznih zaščiteneh elementov in dostopnost javnosti v meri, ki ne ogroža varovanje spomenika in njegovih spomeniških kvalitet ter ne moti v njem odvijajoče se dejavnosti;
- umeščati v objekt nove dejavnosti tako, da ne ogrožajo varovanih sestavin spomenika.

OBVEZNOST JAVNE DOSTOPNOSTI

Lastnik oziroma upravljavec spomenika mora javnosti omogočiti dostop do spomenika v sorazmerju s svojimi zmožnostmi. Dostop ne sme ogrožati spomenika ali njegovih varovanih elementov.

UPRAVLJANJE

Lastnik oziroma posestnik upravlja s spomenikom v skladu z aktom o razglasitvi neposredno ali tako, da ga poveri upravljavcu.